

17/2

Nya bilder av André Gide

ANDRÉ GIDES uppriktighet har blivit ordspråksmässig. Den anses innefatta öppenhet och sanningsenlighet, ett hänsynslöst blottande av upplevelser och tankar — det är självfallet. Men det märkliga med den skall snarast vara något annat: det stora register som blir möjligt genom att alla idéer och böjelser hos det egna jaget får fritt lopp, genom att intet undertryckes, utan tvärtom allt uppmuntras, får växa, undersökes och redovisas. Uppriktigheten blir nästan detsamma som "disponibilitet", det andra nyckelordet, alltså viljan och förmågan att vara "redo till allt". Men följer inte med denna vilja en tendens att överdriva den egna mottagligheten och spännvidden, en iver att vara hemmastadd på alla lokaler, och till slut ett slags på en gång systematiskt och självfallet skådespeleri? Försvinner inte detta "själ", som det gäller att lära känna, granska och uppvisa, blir kravet på förnyelse och förståelse inte en egelse till maskering och posering, blir inte uppriktigheten ett tomt ord bland alla speglarna? Och hur stor ter sig inte faran då enligt de ideologiska utgångspunkterna uppriktigheten och disponibiliteten

François Mauriac (till vänster) och Gide 1949

skall förenas med de starka och djupa känslor — i varje särskilt fall — som den romantiska läran kräver?

De frågorna har man länge haft skäl att ställa inför André Gides författarskap, inför romanerna och böckerna om romanerna, inför bekännelser och kontrabekännelser, inför dagböckernas ransonerade hemligheter. Men de blir särskilt pressande nu, då Gides dagbok om samlivet med hustrun kommit ut (anmäld i Dagens Nyheter den 12 oktober 1951 av

Gunnel Vallquist) och då ungefar samtidigt en rad franska författare publicerat dagboksanteckningar som helt eller delvis handlar om Gide: Roger Martin du Gard, *Notes sur André Gide*; Claude Mauriac, *Conversations avec André Gide*; Julien Green, *Journal 1946—1950*.

Intrycket av disponibilitet i det privata umgänget blir utomordentligt starkt. Gide pratar lika älskvärt, lika intimt, lika förstående med flyktiga bekanta och nära vänner, med

den tjuguarige ateisten Claude Mauriac (1939) och dennes strängt katolske fader François; hans egocentricitet är betydande, men ändå är han nästan alltid förbindlig och trevlig. Vad som här kan vara oroande har Julien Green uttryckt med den amerikanska slangfrasen att Gide "alltför väl kände svaren på alla frågor" — inte så att Gide var dogmatisk och gav bestämda svar, utan så att han ägde en alltför välförsedd arsenal av behagliga, intelligenta och till intet förbindande repliker. Martin du Gard framhåver ett annat närliggande drag hos Gide; denne syntes ständigt arbeta på sin egen staty, sitt eget eftermäle, och hans brev lika väl som hans dagböcker präglas av passionen att självporträttet skall innehålla alla detaljer. Motsägelser och åsiktsändringar bekymrar honom inte; de är tvärtom bevis på rikedom, på disponibiliteten. Denna självproduktion var emellertid alltför skicklig, alltför intelligent för att verka teatralisk i trivial mening; endast en och annan gång syntes Gide förkonstlad, såsom då han såg alltför allvarlig ut vid deltagandet i kommunistiska processioner eller då han lyssnade på samtal som han inte förstod eller inte brydde sig om.

*

Kärleken till hustrun var, står det i nyss nämnda anmälan av "Et nunc manet in te", Gides "enda, djupa och bestående passion". Sannolikt är detta riktigt: åtminstone kan ingen annan känsla tävla i långvarighet och styrka. Men uppgifterna i Gides dagbok om äktenskapet ter sig på flera punkter underliga i belysning av Martin du Gards och Mauriacs anteckningar.

Gide gifte sig 1895 med kusinen Madeleine; han hade då haft ett par homosexuella äventyr och sökte aldrig erotiskt närma sig hustrun. Den

stora tragedin i äktenskapet kom enligt Gide år 1918, då hustrun brände upp alla hans brev. Då Gide fick veta detta grät han oavbrutet en hel vecka, och han förklarar gång efter annan sitt liv förspilt. Hustruns död 1938 blir den andra katastrofen i hans liv — han säger sig ha levat endast för henne, och de passionerade förklaringarna till den döda blir ett ledmotiv i dagböckerna. De uttryck Gide använder i detta sammanhang för tanken till Héloïse, Werther och Adolphe: "Jag har längtat blott efter hennes kärlek, hennes gillande, hennes aktning... Verkligheten berör mig knappast mer än drömmen. Det förefaller mig ofta som om jag redan upphört att leva."

Tas inte uttalanden som dessa litet för allvarligt då känslan för hustrun sågs vara det centrala och avgörande i Gides liv? Vad Gides vänner berättar gör det naturligt att ställa frågan. Ibland talade Gide till dem om sitt äktenskap på alldeles samma sätt som i dagboken. Men totalintrycket är dock att Gide här spelade ut ett av de jag över vilka han trodde sig disponera, med ett slags romantisk frenesi som blivit honom naturlig. Några samvetskval hade han aldrig, skriver Martin du Gard: "Jag var sådan. Hon var sådan"; det var hans grundtanke, och därmed blev han oskyldig. Och förtvivlan över förlusten av breven till hustrun var, enligt Claude Mauriacs meddelande, kanske främst betingad av att Gide riktat dessa brev minst lika mycket till eftervärlden som till hustrun och ansåg dem höra till det mest lysande han skrivit. Kanske hade hustrun, förklarade Gide, rent av förstört breven just därför att hon kände dem vara skrivna för framtida publicering.

I "Et nunc manet in te" försvarar sig Gide för sin kyla mot hustrun med påståendet att han var förmögen att känna fysisk åtrå blott "under förutsättning att varken intellekt eller känsla var med i spelet"; att han inte ville ha ett förhållande till hustrun blir på det sättet ett bevis för hur total hans kärlek till henne var. Men inför Martin du Gard försvarar han sina homosexuella förbindelser med att det kroppsliga närmandet är förenat med de varmaste känslor av förtroende, tillgivenhet och ömhet (han menade här icke de köpta arabpojkar); det är alltså samma pederastins evangelium som utvecklas i "Corydon". Det bör också erinras om att Gide år 1923 fick ett barn med en

annan kvinna — därom finns emellertid såvitt bekant knappast något skrivet vare sig i Gides dagböcker eller på andra håll.

*

De bilder de tre nämnda franska författarna ger av Gide är emellertid inte i huvudsak kritiska. En del löjliga drag framskymtar. Gide talade om sin likgiltighet för människorna, men var mycket angelägen att behaga; han ansåg livet meningslöst och svåruthärdligt, men var pedant i fråga om drag och tjocka underkläder; liksom Hjalmar Branting femtio år tidigare gick han ständigt med "Kapitalet" i fickan, men läste den aldrig. På dessa punkter synes han dock mera ha företrätt det allmänmänskliga än det särpräglade. Sina vänner vann han genom sin subtila och överraskande intelligens, en tacksamhet som kunde likna ödmjukhet och den generösa iver som vitaliteten ger.

HERBERT TINGSTEN